

Дмитро ЗАБОРИН,

аспірант
Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького,
керівник ВГО «Союз пошукових загонів України»,
Київ, Україна

Dmytro ZABORIN,

Graduate Student
at The Bohdan Khmelnytsky
National University of Cherkasy,
Head of the Union of Search Organisations of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

e-mail: poimenno@gmail.com

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-6200-2760>

Портрет захисників української столиці у нагородних документах до медалі «За оборону Києва»

Метою статті є аналіз інформативного потенціалу маловідомих документів з колекції Державного архіву Києва щодо нагородження медаллю «За оборону Києва» в липні — вересні 1941 р., визначення достовірної кількості нагороджених, а також створення їхнього соціально-демографічного колективного портрета. Нагородні документи вперше розглядаються як джерело наукових досліджень у сфері відновлення національної пам'яті українського народу. З протоколів рішень і доданих до них свідчень, нагородних листів тощо можна виокремити основні категорії осіб, які подавались на нагородження, розділити їх за статтю, віком і видами робіт, виконуваних під час оборони Києва. Звітна документація відділу нагород Київради за період 1962–1992 рр. дає багатий матеріал для реконструкції образу учасника оборони міста, вивчення особливостей залучення до неї цивільного населення, а також розуміння перебігу процесу нагородження впродовж трьох десятиліть.

Ключові слова: оборона Києва, 1941, Друга світова війна, медаль, нагородження, нагородний лист, Київрада.

Portrait of the Ukrainian Capital Defenders in Award Documents for the Medal “For the Defence of Kyiv”

The purpose of the work is to analyse the informative potential of little-known documents from the collection of the State Archive of Kyiv (SAK) which describe the awarding process for the medal for the defence of Kyiv in July–September, 1941. We determine the reliable number of awardees, as well as create a socio-demographic collective portrait of them. For the first time the documents for the medal “For the Defence of Kyiv” from the funds of the SAK are considered as a source of scientific research in the field of restoring the national memory of the Ukrainians and for the first time as well they are comprehensively introduced into scientific circulation. From decision protocols and the witness testimonies, award letters, etc., it's possible to distinguish the main categories of persons who applied for awards, to divide them by gender, age, and types of work they did during the defence of Kyiv. The reporting documentation of the awards department of the Kyiv City Council for the period 1962–1992 provides rich material for the reconstruction the image of city defenders, studying the ways of involvement for the civilian population in defence work, as well as understanding the course of the awarding process over the 30 years. Prospects for further studies are possible through the further, more detailed prosopographic and demographic studies, the search for new information about awarding, further research work related to the period of June–September 1941. Personal information about people in award letters is also a valuable source of information for genealogical research.

Key words: WW2, defence of Kyiv, 1941, awarding process, Kyiv City Council, medal, award letter.

Про медаль за оборону столиці України — останню «оборонну» в лінійці радянських бойових нагород — відомо дуже мало. В основному це багаторазово повторений у різних публікаціях близький до тексту оригіналу переказ Указу Президії Верховної Ради СРСР від

21 червня 1961 р., Положення про нагороду та інструкцію про її вручення. Такі описи зазвичай носили канонічний, навіть відверто лапідарний характер, коли згадувалася героїчна битва за Київ у липні — вересні 1941 р., констатувався особливий внесок у справу оборони мешканців міста та його захисників, називалися дати

прийняття офіційних рішень з питань нагородження.

У публікаціях, присвячених історії медалі «За оборону Києва», досі немає навіть одностайної думки про кількість осіб, які її отримали. Проміжні результати процесу нагородження, яке розпочалося у 1962 р., чотири рази підбирав довідник «Ордена и медали СССР», який наприкінці 70-х років назвав цифру «близько 105 осіб», які отримали медаль, та повторив її у 80-х (Колесников Г.А., Рожков А.М., 1986). Надалі та ж цифра з'являється у різних виданнях аж до 2000-х рр. (Дятленко М.Д., 1966; Тарас Д., 2002; Потрашков С.В., 2011; Смыслов О.С., 2005). Єдиним дослідженням, що оперує оригінальними цифрами, є стаття В. Лазаренка у профільному нумізматичному виданні, де він вказує, що на 1 січня 1963 р. медаллю «За оборону Києва» нагороджено понад 70 тис. осіб, а на 1991 р. відбулося «понад 107 540 нагороджень» (Лазаренко В., 2014). При цьому джерела таких даних автор не вказує, як і більшість дослідників, що присвятили свої праці історії оборони Києва.

Метою статті є окреслення портрета захисників української столиці, удостоєних медалі «За оборону Києва», за нагородними документами.

Для реалізації мети автором обрано методу статистичного аналізу, доповненого якісним аналізом змісту документів та поділом інформаційного масиву на групи за статтю, віковими категоріями та вкладом у завдання оборони з виділенням основних підгруп із типовими заняттями. Останнє було необхідне для створення динамічних «колективних біографій», оскільки загальні межі групи досить широкі. Їх окреслили Указ Президії ЗС СРСР від 21.06.1961 р., затверджене ним Положення про медаль і вже згадану інструкцію, яка перерахувала всіх, хто може вважатися учасником оборони. У середині цієї групи існував поділ на дві частини:

1) військовослужбовці та службовці частин, з'єднань, військово-навчальних закладів та установ Збройних сил СРСР, прикордонних, внутрішніх військ та органів колишніх НКДБ та НКВС;

2) усі інші.

Щодо перших, то за стандартною для таких нагород практикою мав місце поділ повноважень та тиражу медалей між силовими відомствами. Для військовослужбовців Генеральний штаб ЗС СРСР визначив своєю Директивою чіткий перелік об'єднань, з'єднань, окремих частин та установ Південно-Західного фронту (ПЗФ), які брали участь в обороні Києва у липні — вересні 1941 р.

Відповідно до цього документа списки складалися безпосередньо військкоматами, які й вручали медаль від імені Президії Верховної Ради СРСР. На перелік орієнтувалися й місцеві ради, які приймали документи від громадян (насамперед довідки військкоматів). За лінією МВС та КДБ

про наявність таких переліків нічого не відомо, до Президії лише подавалися щоквартальні звіти про вручення або безпосередньо за командним ланцюжком через управління кадрів КДБ та республіканські міністерства внутрішніх справ¹. Те саме робили Міноборони та Київська міська рада.

Документи Київради дають змогу стверджувати, що кордони між умовними силовиками та цивільними все одно були розмиті, оскільки рішення про нагородження досить часто ухвалювалися щодо колишніх військовослужбовців, вільнонайманих у військових частинах та училищах, працівників військових заводів у підпорядкуванні Міноборони, співробітників міліції та держбезпеки. Однією з причин такого порядку є те, що медаль було засновано за 16 років після війни, тоді як нагородження рештою «оборонних» медалей почалося у 1943–1945 рр. Багато людей за віком навіть було знято з обліку у військкоматах. Так, наприклад, через Київраду отримала медаль пенсіонерка Лідія Лисенко, колишній санінструктор 821 артполку 289 стрілецької дивізії ПЗФ², а колишніх моряків, зв'язківців, артилеристів, піхотинців, кавалеристів, десантників, які служили на передовій, нагороджували навіть наприкінці 80-х років.

Так само за цивільною лінією відбувалося нагородження колишніх вихованців та співробітників чотирьох київських військових спецшкіл, які до Директиви ГШ не потрапили, оскільки підлітки у військовій формі залучались тільки для підсилення комендантських патрулів та окопних робіт. Згадана Директива, як вже зрозуміло, була далеко не повною. Тому претендувати на нагородження в системі військового відомства не могли й ті, хто належав до повноцінних військових частин, але чия служба 1941 р. не відповідала списку.

У випадку з Пінською військовою флотилією (ПВФ) формально не мали права на медаль люди, які служили в управлінні тилу, допоміжних службах, навчальному загоні, санітарній службі, плавшпиталях, політвідділі та ін., оскільки Директива містила лише перелік бойових частин (кораблів). Тому саме рішенням Київради був нагороджений колишній командир роти в Об'єднаній школі навчального загону ПВФ Дмитро Агеев³. До речі, його повне ім'я та посада до виявлення нагородних документів не були відомі дослідникам історії ПВФ (Спицаков В., 2009. С. 333). А у 1967 р. на нагородження потрапив цілий список із 68 колишніх військовослужбовців 9-го рухомого ремонтного поїзда залізничних військ Південного фронту, у тому числі

¹ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. Ф. 1. Оп. 24. Спр. 4962. Арк. 24.

² Державний архів м. Києва (далі — ДАК). Ф. Р-1. Оп. 8. Спр. 328. Арк. 240.

³ ДАК. Ф. Р-1. Оп. 12. Спр. 551. Арк. 114.

загиблих та померлих після війни. Через рішення цивільного органа це можна було вирішити набагато простіше.

16 серпня 1961 р. на нараді у секретаря Президії ВР УРСР було зазначено, що за давністю років багато учасників подій не мали підтверджуючих документів, а низка архівів підприємств та установ була втрачена під час війни. Тому надійшла пропозиція приймати належним чином оформлені показання трьох свідків. Це ще більше спрощувало формальності. Відповідно впродовж 1962–1992 рр. через Київраду був нагороджений

851 представник різних силових відомств. Лівову частину з них склали працівники підприємств — військових частин, таких як Танкоремонтний завод № 7, створений у Києві в 1935 р. Саме ця група дає дослідникам додаткову інформацію про склад частин та підрозділів, які брали участь у боях липня — вересня 1941 р., та допомагає уточнити списки особового складу низки формувань. Зокрема, серед тих, хто вважався зниклим безвісти, а фактично залишився живим та діяв, наприклад, у складі підпільних та партизанських груп.

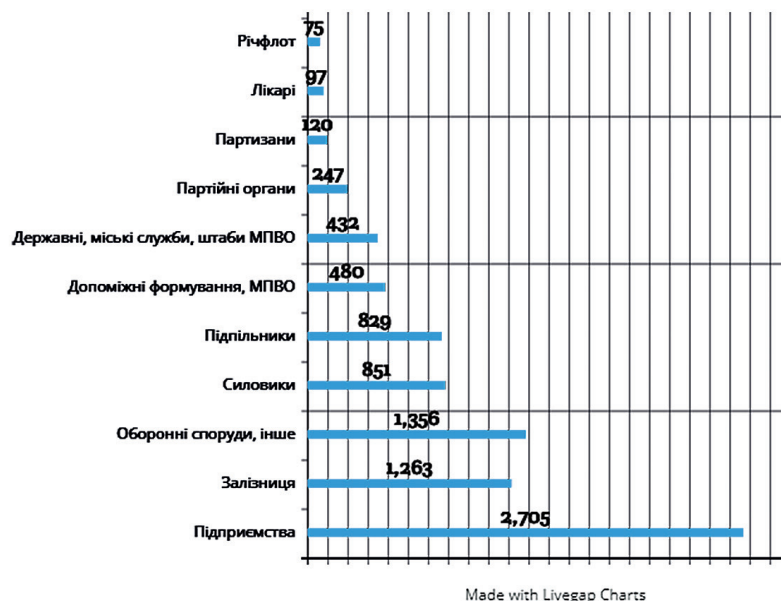

Схема 1. Кількість нагороджених за основними категоріями

Найбільшою ж групою нагороджених є 2704 співробітники промислових підприємств Києва, до яких нами віднесено всі виробництва, включаючи Київську кіностудію. Основне їхнє заняття під час оборони міста — підготовка обладнання до евакуації, а також випуск оборонної продукції: київський завод «Хімефір», наприклад, робив горючу суміш для «коктейлю Молотова»⁴, а швейна фабрика ім. Смирнова-Ласточкина займалася пошиттям військового обмундирування. Деякі підприємства виконували конкретні замовлення: Київський суднобудівний-судноремонтний завод (КССЗ) займався переобладнанням кораблів для ПВФ (види робіт у документах описані доволі докладно).

У 60-ті роки працівники могли знаходитись у різних регіонах країни, але медалі надсилались за місцем проживання. Так, у грудні 1962 р. отримали нагороди 84 мешканці м. Воткінськ (Удмуртія), куди у 1941 р. було вивезено Червонопрапорний завод № 393 («Арсенал») і де

працівники залишились жити⁵. А у наступному році — одразу 520 арсенальців, які мешкали в Києві⁶. Одночасно ці люди (серед яких переважали чоловіки віком 45–25 років) могли бути залучені до місцевої ППО (МППО) свого заводу чи міського району, брати участь у будівництві оборонних споруд. Часто вони формально значилися у складі допоміжних формувань (наприклад, винищувальних батальйонах чи «групах боротьби зі шпигунами і диверсантами»), що у період оборони було найбільш типовими активностями цивільного населення. Однак, спираючись на відомості у нагородних листах, ми розподіляли людей за відповідними групами, виходячи з підстав для вручення нагороди, тобто яка робота для нагородження була первинною. Наприклад, заступник директора Київського регенераторно-гумового заводу Григорій Лівій брав участь у будівництві укріплених рубежів у різних районах навколо столиці, тому його віднесено до відповідної

⁴ ДАК. Ф. Р-1. Оп. 8. Спр. 236 Арк. 287.

⁵ ДАК. Ф. Р-1. Оп. 8. Спр. 168. Т. 1.

⁶ ДАК. Ф. Р-1. Оп. 8. Спр. 213.

групи. А маляр КССЗ Євгенія Лисичкіна відзначена за участь у підпільній комсомольській організації і в групу робітників промисловості теж не включена. Також переводилися на казармене становище та залучалися до земляних робіт або електрифікації дотів Київського укріпрайону співробітники «Київенерго», яке в нашій класифікації відноситься до міських та державних служб та співробітники якого найчастіше нагороджувалися за відновлення пошкодженого електропостачання, тобто за свою основну роботу.

Якщо говорити про оборону Києва як форму буття киян влітку 1941 р., то збереження ними своїх звичайних обов'язків було загальною рисою. Залучення до різноманітних завдань оборони для більшості було епізодичним чи формальним, хоча згодом воно й стало головною підставою для нагородження. У багатьох випадках оборонне значення просто домислювалось, як, скажімо, у прикладі начальника відділу «Союздруку» Володимира Савченка, який «забезпечував населення газетами та журналами»⁷, робітників їдальень чи комунальних служб.

Громадяни, які були задіяні «на окопах» або іншій роботі (включаючи чергування у госпіталях або роботу водіями), становлять другу за чисельністю групу в 1356 осіб. Жінок у ній значно більше, оскільки до обладнання протитанкових ровів та траншей активно залучали студентів київських вишів, співробітників різноманітних установ і академічних інститутів, домогосподарок та ін. Тобто всіх, хто не належав до виробництва, залізниці та не підлягав призову до армії.

Студенти долучалися й до штатних армійських підрозділів. Наприклад, у 1966 р. велику групу з Київського авіаінституту ЦПФ (нині НАУ) було нагороджено за участь у спорудженні в червні — липні 1941 р. наплавної переправи через Дніпро⁸. Це невелика, але цікава деталь, адже про існування такого понтонного мосту, його місцезнаходження та функції з матеріалів про оборону Києва, що раніше публікувалися, не було відомо.

Так само молодь студентського та шкільного віку активно залучали до діяльності допоміжних формувань: ополченських та винищувальних загонів, «комсомольських рот», місцевих груп самооборони та МППО. Наприклад, Київський комсомольський полк, створений 15 липня 1941 р., нараховував 1450 чоловік, яких зібрали з вишів, шкіл, установ, підприємств⁹. При цьому нагороджень за цією категорією в наявності лише 480. На 27 з них у 1967 р. навіть склали стандартні нагородні листи за формою, затвердженою постановою Президії Верховної Ради СРСР від

11 липня 1961 р., що у випадку із цією медаллю було великою рідкістю.

Натомість переважну більшість було відзначено за формальною ознакою участі в тому чи іншому формуванні або взагалі за фантастичні заслуги, як-от боротьба зі шпигунами та диверсантами, парашутними десантами, «сигнальниками», які начебто координували німецьку авіацію, виявлення «вогневих точок» тощо. Наприклад, піонер і член Центральної київської тимурівської команди Володимир Остроменський зі своєю ланкою «проводив огляд горищних приміщень з метою виявлення ворожих кулеметних гнізд», а також «брав участь у виявленні та затриманні двох фашистських лазутчиків та одного диверсійного гнізда»¹⁰.

Зміст документів все ж дає змогу проаналізувати конкретні списки особового складу допоміжних (ополченських і комсомольських) формувань, та взяти до уваги тих, хто брав участь у бойових діях на околицях Києва, загинув у цих боях. Це потрібно для більш коректних оцінок як кількості задіяної в бойових діях літа 1941 р. живої сили, так і безповоротних втрат.

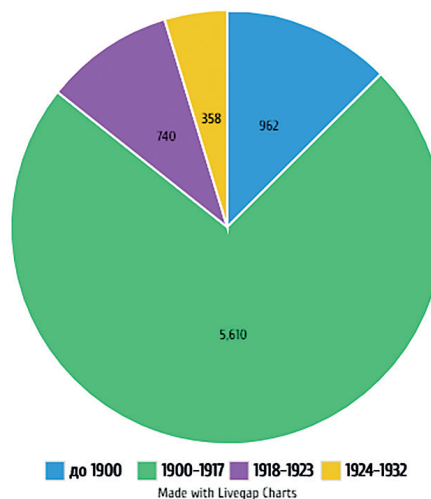

Схема 2. Поділ нагороджених за віком

Типовий учасник оборони Києва — чоловік 1900–1917 р. н., який працював на виробництві чи на залізниці. Утім, на відміну від робітників підприємств, перелік виконуваних залізничниками завдань був значно ширшим: військові перевезення, забезпечення зв'язку, огляду та ремонту рухомого складу, шляхів, відновлення мостів, служба у винищувальних батальйонах, будівництво бронепоездів, виконання спецзамовлень Південно-Західного фронту. Як впливає з документів, на залізниці навіть був власний загін боротьби з диверсантами¹¹. У документах

⁷ ДАК. Ф. Р-1. Оп. Спр. 208. Арк. 249.

⁸ ДАК. Ф. Р-1. Оп. 12 Спр. 36. Арк. 15.

⁹ ДАК. Ф. Р-1. Оп. 12. Спр. 29.

¹⁰ ДАК. Ф. Р-1. Оп. 12. Спр. 86. Арк. 141–142.

¹¹ ДАК. Ф. Р-1. Оп. 8. Спр. 191.

наведено списки екіпажів київських бронепоездів (у тому числі тих, що загинули при виході з оточення у «київському котлі» за Березанню), трудових колективів Дарницького вагоноремонтного заводу, Мостозагону, які перебували у структурі Наркомату шляхів сполучення (НКШС).

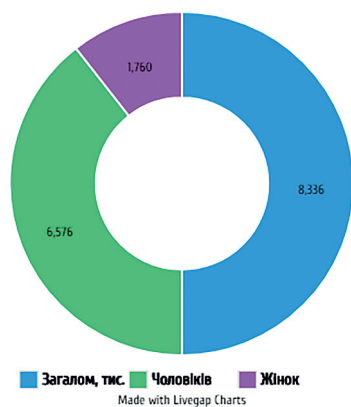

Схема 3. Поділ нагороджених за статтю

Ця інформація є дуже важливою для досліджень, пов'язаних з уточненням кількості втрат при обороні Києва, оскільки київські залізничники виконували завдання безпосередньо в інтересах армії та військ НКВС з охорони залізничних споруд. Більше того, їхні бронепоезди билися до 23 вересня 1941 р., тобто ще кілька днів після загибелі командування ПЗФ, поки не були знищені. Проте їхні команди до списків армійських втрат ніколи не включалися, оскільки залізничники були добровольцями та мобілізувалися за лінією Наркомату шляхів сполучення. У 1963 р. такий список на 28 осіб подали колишні начштабу, парторг та командир гарматного розрахунку бронепоезду «Літер Б»¹².

Щодо партизанських загонів, які діяли саме у 1941 р., то нагородні документи дають безцінну інформацію про невідомих учасників битви за українську столицю, а саме: про формування, чисельність, персональний склад, бойову роботу двох Харківських (складених із робітників міських підприємств) та Донецького (шахтарського) партизанських загонів. Крім того, з документів випливає існування такого ж загону з Полтави, про який невідомо взагалі нічого. Одночасно з'являється можливість для практичної роботи з уточнення списків військових поховань та скорочення кількості зниклих безвісти.

Так, згідно з довідкою Комісії у справах колишніх партизанів Великої Вітчизняної війни, боєць Харківського партизанського загону № 1 Сергій Тичко загинув у вересні 1941 р. у с. Требухів Броварського району та похований у братській могилі. У справі 1980 р. зазначено, що там же

¹² ДАК. Ф. Р-1. Оп. 8 Спр. 207 Арк. 485–491.

загинув партизан Микола Знайко¹³. При цьому на меморіальних плитах цих імен немає — із 88 похованих відомі імена лише 14 військовослужбовців. Таким чином нагородні документи дають змогу повернути з небуття ще два імені¹⁴. У справі 1980 р. також вказано, що до нагородного відділу Київради подавався список всього загону на 11 аркушах (серед документів не представлений).

Водночас з явним порушенням Указу та Положення медалі видавалися партизанам, які до оборони Києва стосунку не мали. Причому в їхніх бойових біографіях прямо вказано про участь у боях і походах максимум у 1942 р., а в більшості випадків — у 1943-му. Серед них є, безумовно, гідні люди, такі як розвідник та мінер партизанського з'єднання Наумова Вадим Гороховський, який воював у Київському місцевому загоні з 23.04.1943 р.¹⁵, чи боєць партизанського загону ім. Олександра Невського Марія Максименко, яка розпочала свою діяльність 25.03.1943 р.¹⁶ Але це є прикладом доволі гнучкого підходу до вимог для нагородження.

Переважно такий підхід виявлено у списках Київських міськкому та обкому партії, які не обтяжувалися підготовкою підтверджувальних документів. Перш за все нагороду отримали всі люди, які працювали у 1941 р. у партійних органах навіть на таких посадах, як шофери, полотери, офіціанти, прибиральниці, двірники та завгоспи в адмінбудинках, агент із постачання ідальні ЦК КП(б)У та навіть сантехнік державної дачі в Межигір'ї¹⁷. Опис їхніх дій під час оборони дуже короткий або відсутній зовсім.

Загалом безпосередньо до цієї категорії (разом з працівниками у галузі агітації та пропаганди) потрапило 274 особи, включно з першими керівниками, деякі з яких нагороджені посмертно, як заступник голови Ради народних комісарів УРСР Василь Старченко. Сюди нами також віднесені працівники ЗМІ та літератори, які працювали у сфері агітації та пропаганди, малювали карикатури для журналу «Перець». Саме у виступах у пресі та на радіо полягала участь в обороні Києва членів Спілки письменників України, яка подала свій список на нагородження 39 осіб у 1971 р.¹⁸

Лише декілька осіб зі списку займалися чимось іншим: Павло Бейлін (псевдонім Борис Єфімов) усю війну працював хірургом у військовому шпиталі; Анатолій Боженко — учасник київської підпільної організації ім. Щорса; Олександр Розін служив рядовим у війську. Ще двоє перебували

¹³ ДАК. Ф. Р-1. Оп. 12. Спр. 117. Арк. 40.

¹⁴ Фотоальбом братських могил Броварського району. URL: <https://memory-book.ua/gallery/albums/26891> (дата звернення: 20.07.2022)

¹⁵ ДАК. Ф. Р-1. Оп. 8. Спр. 524. Арк. 552.

¹⁶ ДАК. Ф. Р-1. Оп. 8. Спр. 587. Арк. 320.

¹⁷ ДАК. Ф. Р-1. Оп. 8. Спр. 208 Арк. 241.

¹⁸ ДАК. Ф. Р-1. Оп. 8. Спр. 706.

в народному ополченні, двоє рили окопи, будучи студентами, а майбутній Герой України Павло Загребельний, тоді курсант 2-го Київського артучилища, був тяжко поранений і потрапив у полон. Цікаво, що чотирма роками раніше Спілка письменників ще зберігала скромність: до нагороди від неї був представлений лише Аркадій Гайдар, який справді перебував у війську влітку 1941 р., вийшов з оточення та загинув під Каневом¹⁹.

Значно більше людей отримали медалі «за партійною лінією» як члени підпільних організацій — 829 осіб, про бойову діяльність яких здебільшого нічого не відомо. Так серед них опинились колишні футболісти київських «Динамо» та «Локомотива» Василь Сухарев, Михайло Мельник, Володимир Балакін, Макар Гончаренко та Михайло Свиридовський²⁰. Всі вони у складі команди «Старт» 9 серпня 1942 р. брали участь у знаменитому матчі, відомому з легкої руки письменника Льва Кассіля як «матч смерті».

Як вже доведено дослідниками цієї теми, до підпілля спортсмени причетні не були. На початку 1990-х, коли дотримуватись створеної журналістами та владою легенди стало не обов'язково, Гончаренко навіть розповідав в інтерв'ю, що «ніхто з офіційної адміністрації перед матчем не примушував нас грати в піддавки», а після матчу з німецьким Flakelf футболісти спокійно покинули стадіон. Заарештовані вони були за доносом Георгія Швецова, граючого тренера команди «Рух», розгромленої 8:0 в матчі 16 серпня (Кузьмін Г., 1995. С. 1–21). Та навіть потрапивши за грати 18 серпня, Гончаренко працював шевцем у Сирецькому концтаборі та проживав у окремії будівлі, звідки потім пішов додому.

До речі, за «матч смерті» футболісти фактично отримали дві нагороди: у 20-ту річницю Перемоги Президія Верховної Ради СРСР своїм указом нагородила членів команди «Старт»

медалями, зокрема Сухарева, Мельника, Балакіна, Гончаренка та Свиридовського медаллю «За бойові заслуги» (Пристайко В., 2005, С. 345). Ще один спортсмен-динамівець Михайло Путістін відмовився від цієї нагороди, але медаль «За оборону Києва» отримав²¹.

Треба зауважити, що у 70–80-ті роки до відповідності заслуг нагороді Київграда ставилась значно простіше, оскільки основні нагородження відбулися у 1962–1964 рр., після чого різко пішли на спад. Щомісяця медалі отримували одна-дві людини, головними підтверджувальними документами стали свідчення (часто нагороджених раніше). 1981 р. медаль «За оборону Києва» вже потрапила до спільної справи щодо нагородження всіма іншими нагородами, почесними знаками, грамотами, а 1992 р., за наявними архівними документами, заклав тему нагороджень.

Останні сім чоловік отримали нагороди вже рішенням представника Президента України при КМДА. Це були колишні лейтенант 492 стрілецького полку 199 стрілецької дивізії Павло Матишевський; шофер 409 арtpолку 131 стрілецької дивізії Ілля Матушенко; комвзводу комсомольської роти Сергій Москаленко; учень ПТУ Володимир Богданенко, який працював на оборонних спорудах; школярка-семикласниця з сандружини Емілія Іванченко; підпільник та партизан з Клавдієво Микола Ніколаєнко; школяр із с. Єлізаветівка Фастівського району Володимир Павленко, який підносив солдатам воду та боеприпаси, ховав тіла загиблих²².

Двоє останніх жодного стосунку до оборони Києва не мали, а Емілія Іванченко, яка багато років писала листи до органів влади з с проханням хоч якось відзначити її заслуги, пішли назустріч. Всього ж з 1962 до 1992 р., за нашими розрахунками, через Київграду отримали нагороди 8336 осіб, і на сьогодні це єдина підтверджена

¹⁹ ДАК. Ф. Р-1. Оп. 8. Спр. 602. Арк. 314.

²⁰ ДАК. Ф. Р-1. Оп. 8. Спр. 345.

²¹ ДАК. Ф. Р-1. Оп. 8. Спр. 352. Арк. 282.

²² ДАК. Ф. Р-1698. Оп. 1. Спр. 109. Арк. 29.

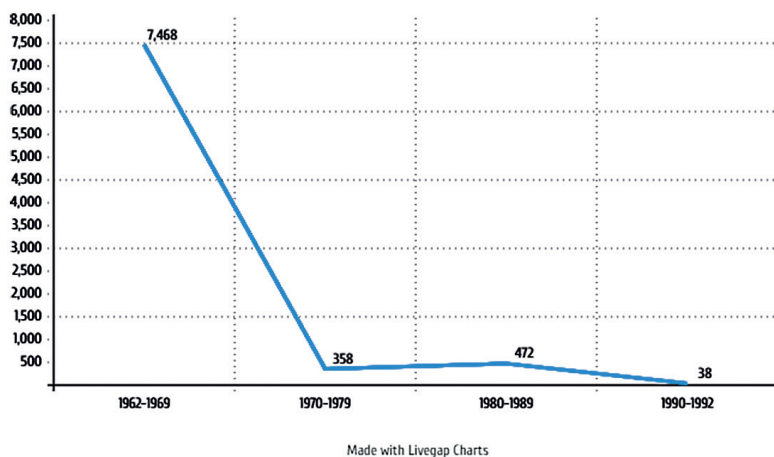

Схема 4. Кількість нагороджень за роками

документально цифра. На початку 2022 р. в галузевому архіві Міноборони України нами попередньо виявлені справи з наказами командувача Київським військовим округом, у яких можуть міститись і накази, пов'язані з нагородженням особового складу. Проте й вони дадуть уявлення лише про частину масиву. Достовірно про загальну кількість нагороджених можуть розповісти архіви Президії ЗС СРСР, але з багатьох причин доступ дослідників туди закритий.

Отже, масив нагородних документів з колекції Держархіву м. Києва, включаючи документи особового походження та власноруч написані автобіографії, є єдиним доступним документальним комплексом для вивчення історії періоду оборони Києва влітку 1941 р. з оригінального ракурсу та через маловідомі факти, не зафіксовані жодними іншими документами. Матеріали до підготовки

та проведення нагороджень містять детальну інформацію, яка дає змогу дослідити особливості повсякденного життя столиці, діяльність підприємств як цивільних, переведених на військові рейки, так і військово-промислового комплексу. Наявні відомості персонального характеру дають змогу максимально персоніфікувати історичний період, розглядати його через історію особистостей та соціальних груп, працювати над більш детальними просопографічними портретами. Вони можуть бути використані для публікації документальних збірок, роботи з уточнення фактичних втрат при обороні Києва, увічнення пам'яті загиблих, уточнення списків військових поховань. Крім того, є важливим джерелом наукових розвідок у сфері відновлення національної пам'яті українського народу, визначення його ролі в організації антигітлерівської боротьби.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

- Дятленко М.Д. Україна, рік 1941... [Опір фашист. загарбникам на окупованій території УРСР у світлі нових документів]. *Український історичний журнал*. 1966. № 6. С. 116–120.
- Колесников Г.А., Рожков А.М. Ордена и медали СССР. Минск: Народная асвета, 1986. С. 79.
- Кузьмин Г. Горячее лето сорок второго. *Футбол*. 1995. № 13. С. 1–21.
- Лазаренко В. Медаль «За оборону Киева». *Нумізматика і фалеристика*. 2014. № 3 (71) липень–вересень. С. 11–14.
- Потрашков С.В. *Награды СССР, России и Украины*. Харьков — Белгород: Клуб семейного досуга, 2011. С. 221–222.
- Пристайко В. Чи був «матч смерті»? Документи свідчать. Київ: ЕксОб, 2005. 168 с.
- Смыслов О.С. Загадки советских наград: 1918–1991 годы. Москва: Вече, 2005. 352 с.
- Спичаков В. Пинская военная флотилия в документах и воспоминаниях. Львов: Лига-Пресс, 2009. 384 с.
- Тарас Д. Боевые награды СССР и Германии II мировой войны. Москва: АСТ, Минск: Харвест, 2002, С. 66–67.
- Фотоальбом братских могил Броварского района.
URL: <https://memory-book.ua/gallery/albums/26891> (дата звернення: 20.07.2022).

REFERENCES

- Diatlenko, M. (1966). Ukraine, rik 1941 ... [Opir fashystskym zaharbnykam na okupovanii terytorii URSR u svitli novykh dokumentiv]. *Ukrainian Historical Journal*, 6, pp. 116–120 [in Ukrainian].
- Kolesnikov, G. A., & Rozhkov, A. M. (1986). *Ordena i medali SSSR*. Minsk [in Russian].
- Kuzmin, G. (1995). Goriacheie leto sorok vtorogo... *Futbol*, vol. 13 [in Russian].
- Lazarenko, V. (2014). Medal «Za oboronu Kiieva». *Numizmatika i faleristika*, vol. 3 (71), pp. 11–14 [in Russian].
- Potrashkov, S. V. (2011). *Nagrady SSSR, Rossii i Ukrainy*. Kharkov-Belgorod [in Russian].
- Prystaiko, V. (2005). *Chy buv «match smerti»? Dokumenty svidchat*. Kyiv [in Ukrainian].
- Smyslov, O. S. (2005). *Zagadki sovetskikh nagrad: 1918–1991 gody*. Moscow [in Russian].
- Spichakov, V. (2009) *Pinskaia voiennaia flotiliia v dokumentakh i vospominaniakh*. Lvov [in Russian].
- Taras, D. (2002) *Boievyye nagrody SSSR i Germanii II mirovoi voiny*. Moscow [in Russian].
- Photoalbum bratskikh mogil Brovarskogo raiona. (2022). [in Russian].
<https://memory-book.ua/gallery/albums/26891>

Дата надходження статті до редакції: 18.12.2022 р.

Creative Commons Licenses: Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International (CC BY-NC-SA 4.0)